

Jemielity, Witold

Bractwa kościelne w diecezji sejneńskiej

Studia Teologiczne 27, 301-320

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WITOLD JEMIELITY

BRACTWA KOŚCIELNE W DIECEZJI SEJNEŃSKIEJ

Treść: I. Przepisy rządowe. II. Bractwa w diecezji: wizytacje biskupie, ustawy, ilość bractw, zadania bractw, fundusze, bractwa wstrzemięźliwości, towarzystwa tajne. III. Aneks: statut i regulamin bractwa św. Anny w Jelonkach, wybór starszych bractwa w Sokolach.

Bractwo kościelne jest to zrzeszenie religijne powołane formalnym dekretem władzy kościelnej i pozostające pod jej zwierzchnictwem. Bractwo posiada osobowość prawną, własną administrację oraz statuty regulujące jego strukturę i charakter. Celem bractwa jest rozwój kultu publicznego w Kościele, pogłębienie chrześcijańskiego życia członków a także prowadzenie określonej działalności religijnej i społecznej. Do elementów instytucji bractwa należy silna więź społeczna oparta na solidarności grupy¹. Taka jest próba definicji bractwa kościelnego. W Królestwie Polskim, bractwa kościelne podlegały przepisom władzy kościelnej ale i władzy cywilnej. Autor zamierza przedstawić to zagadnienie na przykładzie diecezji sejneńskiej, zwanej również diecezją augustowską czyli sejneńską.

1. Przepisy rządowe

Rząd Królestwa Polskiego wydawał dekryty dotyczące różnych spraw kościelnych. W czerwcu 1821 r. komisje wojewódzkie poleciły komisarzom obwodów, a ci proboszczom, zebrać dokumenty istniejących aktualnie lub dawnych bractw a dotyczące nieruchomości, kapitałów, służebności itp. Rządowi chodziło o zabezpieczenie funduszy bractw w czasie odbywającej się regulacji dóbr ziemskich².

Dnia 9 02 1824 r. komisja rządowa wyznań religijnych i oświecenia publicznego wezwała biskupów, aby: 1. Ułożyli dokładny spis wszystkich

¹ K. KUŹMAK, *Bractwo kościelne*, Encyklopedia Katolicka, t. 2, s. 1014.

² Archiwum Diecezjalne w Łomży (skrót ArŁm), Zespół Ogólny (skrót: II), II sygn. 507 k. 29. Dziennik Ustaw Królestwa Polskiego, t. 7, s. 259.

bractw, podali ich fundusze, stałe składki i dobra ruchome. 2. Powierzyli proboszczom opiekę nad bractwami, ich dochodami i sprzętami. Bez wiedzy i upoważnienia proboszczów nie można będzie czynić żadnych wydatków i zmian. 3. Wybór starszych i prowizorów pod nieważnością elekcji będzie następował na posiedzeniach, którym zawsze przewodniczy proboszcz. 4. Zabronić dawania bractewnym podarunków ze świec gromnicznych i w innej formie. 5. Zaprzestać zbierania ofiar po domach, by usunąć nadużycia i naprzykrzanie się ludziom. Gdyby zaszła potrzeba, władze cywilne udziela w tym względzie pomocy. Komisja rządowa oczekiwała odpowiedzi na postawione przez nią następujące pytania: miejsce kościoła; tytuł bractwa, kto i kiedy je zaprowadził; jakie ma stałe fundusze; w jaki sposób gromadzi składki, czy zbiera po domach i na ulicach; jakie posiada ruchomości; kto zarządza dochodami i pod czyją są opieką; jak są wybierani starsi i prowizorowie; czy jest skarbona a w niej ile pieniędzy rocznie³.

Dnia 20 02 1833 r. komisja rządowa zwróciła się do biskupa z żądaniem, aby proboszczowie i przełożeni zakonnicy zebrali dane o bractwach, według schematu: nazwa bractwa; przy jakim kościele lub instytucji znajduje się bractwo i kto mu przewodniczy; data ustanowienia bractwa; ilość osób należących do bractwa; jaki jest jego cel; fundusze bractwa; uwagi ogólne⁴.

Pod wpływem komisji rządowej bądź samodzielnie, 20 03 1834 r. biskup sejneński, Mikołaj Manugiewicz polecił proboszczowi w Łomży: 1. Zrobić skarbonę do składania w niej pieniężnych ofiar. 2. Skarbonę opatrzyć dwoma zamkami; jeden klucz będzie u proboszcza a drugi u starszego bractwa, otwierać wspólnie skarbonę raz na miesiąc. 3. Obaj obliczą przychód i rozchód bractwa. Biskup pisał dalej, że sam będąc proboszczem utrzymywał taki porządek i po dwóch latach zebrał kilkaset złotych. Z tego kapitału udzielał potrzebującym parafianom za poręczeniem bogatszego gospodarza⁵.

W rok potem, 17 04 1835 r. jego następcą, biskup Stanisław Choroński pisał do proboszcza w Łomży, że we wszystkich czynnościach powinien być porządek, zaleca to rząd i pilnuje wykonania. Biskup ze swojej strony ostrzegął, aby w bractwach i stowarzyszeniach ściśle określić obowiązki i powinności, aby istniała lista osób należących do bractwa oraz

---

³ ArŁm, II 309 k. 1, II sygn. 53 k. 71, II sygn. 32 k. 83, II sygn. 85 k. 2.

⁴ ArŁm, II sygn. 309 k. 6.

⁵ ArŁm, Zespół Parafialny (skrót: I), I sygn. 259 k. 3.

księgi wykazujące stan funduszy. W 1839 r. komisja rządowa znów pytała o bractwa⁶.

Po powstaniu styczniowym, 3/15 02 1866 r. gubernator augustowski zażądał od biskupa następujących wiadomości: 1. Przy jakich kościołach istnieją bractwa lub arcybractwa. 2. Przez kogo i kiedy zostały założone, przez władzę cywilną lub duchowną, jeżeli duchowną, to jaką. 3. Czy bractwa mają swoją ustawę, jaka ona jest, przez kogo i kiedy nadana. 4. Z ilu członków składa się każde bractwo, do jakiej klasy społecznej należą członkowie. 5. Czy bractwa posiadają majątki ruchome lub nieruchome. Jeżeli mają kapitały, to jakie i gdzie ulokowane, zabezpieczone na jakich dobrach, i na mocy jakiego aktu. Jeżeli pochodzą z zapisów, to na jakich warunkach są oparte te zapisy⁷. Spisu bractw żądał nie tylko gubernator. W 1868 r. zwrócił się o to do proboszczów i komisarz włościański rewiru suwalskiego. Gdy nie otrzymał odpowiedzi z jednej parafii dekanatu suwalskiego, interweniował u biskupa⁸.

Hrabia Namiestnik w Królestwie Polskim reskryptem z 5/17 grudnia 1873 r., powołując się na postanowienie rządowe z miesiąca listopada 1821 r. (zamieszczone w Dzienniku Praw, tomie VII, na stronie 259) zastrzegł, aby nie wprowadzać nowych bractw ani przekształcać już istniejących bez zezwolenia ministra spraw wewnętrznych⁹.

Dnia 9/21 07 1874 r. generał gubernator warszawski zwrócił uwagę na gospodarcze oddziaływanie bractw. Otrzymał wiadomość, że wielu katolików, członków bractw kościelnych, w umowie o służbę zastrzegają sobie wolne dni na uroczystości kościelne, procesje, ekspozyty zmarłych i na inne spotkania. Rząd nie zabrania klasie robotniczej należeć do bractwa kościelnego, pisał gubernator, ale duchowieństwo, kierując się zdrowym rozsądkiem i gorliwością o rzeczywiste dobro swoich parafian, nie powinno wprost lub pośrednio zmuszać ich do takiego postępowania. Wolne dni od pracy czynią szkodę zarówno właścicielom, jak i pracownikom, zmniejsza się bowiem dobrobyt materialny społeczeństwa. Zasianie fanatyzmu religijnego w umysłach prostych ludzi łatwo rozbudza namiętności lub pojęcia przeciwne ustawom politycznym kraju. Generał gubernator radził, by duchowieństwo starało się unikać podobnych wykroczeń. Biskup Wierzbowski nie stwierdził istnienia podobnych przypadków w diecezji sejneń-

---

⁶ ArŁm, I sygn. 259 k. 22, II sygn. 309 k. 9.

⁷ ArŁm, II sygn. 309 k. 26.

⁸ ArŁm, II sygn. 489 k. 44.

⁹ ArŁm, II sygn. 71 k. 42.

skiej, ale, jak zauważył, co się dzieje w jednej miejscowości, może być powtórzone w drugiej. Dlatego zalecił kapłanom, aby przyjmując wiernych do bractw objaśniali im zadania z tego wynikające, przynależność do bractw nie zwalnia nikogo od obowiązków swego stanu. Biskup zapowiedział kary wobec kapłanów, którzy dopuściliby się podobnych wykroczeń. I taką odpowiedź przesłał generałowi gubernatorowi¹⁰.

Kolejne rozporządzenie generała gubernatora warszawskiego w sprawie bractw pochodzi z 18 01 1886 r. Donosił on biskupowi, że w księgach bractw są wpisywane tylko imiona i nazwiska, nie ma zaś miejsca pochodzenia i zamieszkania tych osób. W razie potrzeby trudno jest stwierdzić do jakiej narodowości i do jakiego wyznania należą osoby. Odtąd do ksiąg brackich tolerowanych w kraju należy wpisywać pochodzenie i miejsce zamieszkania¹¹.

Dnia 26 02 1888 r. generał gubernator warszawski wydał następne rozporządzenie. Biskup miał nadesłać spis wszystkich bractw istniejących przy kościołach parafialnych, filialnych, zakonnych i pozakonnych, a to według schematu: jakie są bractwa przy kościele, przez kogo erygowane, ich ustawy, zadania wynikające ze statutu, fundusze, kto nimi zarządza i na jaki cel są przeznaczone¹².

Dnia 12 11 1888 r. generał gubernator warszawski zażądał wykazu statutów poszczególnych bractw. Kancelaria biskupia zwróciła się o to do wszystkich dziekanów i dla ułatwienia im odpowiedzi załączyła ustawy jedenastu bractw istniejących w diecezji sejneńskiej. Gdyby przy danym kościele były inne ustawy poza owymi jedenastoma, należy przesłać je w oryginale i przetłumaczyć na język rosyjski. O ile zaś nie ma żadnej ustawy przy danym kościele, należy przyjąć którąś z jedenastu, wpisać ją do księgi brackiej, by móc przedstawić zainteresowanym w przypadku kontroli. Załączone ustawy, powszechne dla całego Kościoła katolickiego, można w niektórych punktach zmienić, stosownie do potrzeb miejscowej ludności. Gdyby nie było oryginalnych ustaw, należy nadmienić, że bractwo istnieje od niepamiętnych czasów. Kto nie wykaże istniejących bractw a będzie do nich przyjmował, zostanie ukarany jak za rozpowszechnianie towarzystw tajnych, zabronionych przez rząd. Do 28 grudnia tego roku dziekani mają nadesłać spis wszystkich bractw, w przeciwnym razie rząd może za-

---

¹⁰ ArŁm, II sygn. 68 k. 83, II sygn. 34 k. 130, II sygn. 71 k. 47, II sygn. 73 k. 20, II sygn. 72 k. 20, II sygn. 309 k. 38.

¹¹ ArŁm, II sygn. 68 k. 103, II sygn. 71 k. 122, II sygn. 74 k. 9, II sygn. 309 k. 70.

¹² ArŁm, II sygn. 68 k. 105, II sygn. 74 k. 16.

wiesić istnienie bractw w danym dekanacie. Księża mieli wypełnić następujące punkty ankiety: nazwa bractwa, kiedy ustanowione, od jakiego czasu istnieje w parafii, czy posiada specjalną ustawę lub rządzi się ogólną ustawą, uwagi. Prawie we wszystkich odpowiedziach zaznaczano, że bractwo istnieje w parafii od niepamiętnych czasów, a rządzi się ustawą ogólną¹³. Dnia 15 11 1895 r. generał gubernator warszawski nakazał spisać wszystkie bractwa istniejące w Królestwie Polskim. W okresie przed I wojną światową władze państwowe nie wypowiadały się w sprawie bractw. Natomiast w 1906 r. konferencja dziekanów podjęła uchwałę, by nie zapisywać do bractw bez wiedzy proboszcza, i to pod nieważnością¹⁴.

2. Bractwa w diecezji

WIZYTACJE BISKUPIE. Podczas wizytacji biskupich proboszczowie wypełniali nadesłane im kwestionariusze, między innymi dotyczące bractw. Oto pytania z poszczególnych lat. *Rok 1802.* Czy w tym kościele znajdują się jakieś confraternitas, od jakiego czasu, czy mają przepisane statuty, przez kogo aprobowane, czy je zachowują, do czego i z jakiego powodu przychody albo zbiórki pieniężne są przeznaczane, kto jest promotorem¹⁵. *Rok 1822.* Czy jest jakie ustanowione bractwo w kościele, kiedy i od kogo, czy ma jakie przepisane postanowienia, czy się przyzwoicie dopełniają, przychód i zbiór pieniędzy w jakim sposobie obracany bywa, kto jest promotorem. *Rok 1838.* Pytania podobne jak w 1822 r.¹⁶. *Rok 1874.* 1. Czy w kościele jest ustanowione jakieś bractwo. 2. Erygowane przez Stolicę Apostolską lub przez władzę diecezjalną. 3. Czy ma ustawy, przez kogo aprobowane i czy zachowywane dokładnie. 4. Czy dochody i jałmużny są dobrze użyte i na jaki cel. 5. Czy urzędnicy bractwa są wybierani co rok w głosowaniu tajnym przez kompetentne władze. 6. Czy jest spis dochodów. 7. Czy mają kapelana i podskarbiego przeznaczonego sobie przez biskupa. 8. Czy mają jakieś przywileje. 9. Czy uczestniczą w publicznych procesjach. 10. Czy bractwo troszczy się o utrzymanie jakiego ołtarza. 11. Czy istnieje fundacja na śpiewanie różańca, koronki do NM Panny, odprawiania drogi krzyżowej lub na inne stowarzyszenia. 12. Czy istnieje, tak zwane monspie-

---

¹³ ArŁm, II sygn. 68 k. 110, II sygn. 71 k. 134.

¹⁴ ArŁm, II sygn. 77 k. 26, 49.

¹⁵ ArŁm, I sygn. 48, I sygn. 128.

¹⁶ ArŁm, I sygn. 149, I sygn. 345, I sygn. 501 k. 129, I sygn. 488.

tatis¹⁷. *Rok 1914*. 1. Jakie bractwa istnieją przy kościele parafialnym, przy innych kościołach filialnych, przy kościołach zakonów męskich i zakonów żeńskich. 2. Czy są kanonicznie erygowane, czy mają statuty zatwierdzone przez ordynariusza lub jest to zgromadzenia ludzi, którzy śpiewają różaniec i asystują ze świecami. 3. Czy są to tercjarze św. Franciszka, którzy żyją po świecku. 4. Czy ci ludzie są trzeźwi, spokojni i w szczególności czy nie ośmielają się ingerować w zarządzanie kościołem i parafią. 5. Kto wybiera przełożonego i starszych. 6. Kto ma prawo przyjmować nowych członków. 7. Czy i jaki posiadają majątek. 8. Czy zbierają pieniądze chodząc po kościele lub do puszek umieszczonej na ścianie kościoła. 9. Kto ma klucz do skarby. 10. Na co są przeznaczone pieniądze zebrane w ten sposób. 11. Kto prowadzi księgę przychodów i rozchodów, pieniądze są przeznaczane tylko na potrzeby bractwa czy i na potrzeby zewnętrzne. 12. Czy posiadają swoje chorągwie, odznaki, ołtarzyki przenośne¹⁸.

Diecezja sejneńska składała się z parafii czterech poprzednich diecezji: łuckiej, płockiej, wileńskiej i żmudzkiej. Autor wybrał charakterystyczne odpowiedzi z formularzy wizytacji biskupich dla każdego z tych regionów. *Diecezja łucka*. Jabłonka (1822). Nie ma bractwa, tylko w niedziele i święta śpiewają różaniec. Jabłoń (1802). We wszystkie niedziele i święta śpiewają koronkę. Piekuty (1837). Nie ma bractwa, lecz pobożni parafianie ze swoimi świecami biorą udział w procesji. Pietkowo (1874). Nie ma bractwa, lud z pobożności śpiewa różaniec i ze świecami towarzyszy w procesji. Płonka (1838). Jest książka nazwisk, księga dochodów i wydatków, wybierają oficjałów, towarzyszą ze światłem w procesji. Poświętne (1838). Zbierają ofiary na światło, jest książka nazwisk, towarzyszą w procesjach, troszczą się o swój bracki ołtarz. Wysokie Mazowieckie (1838). Nie ma erygowanego bractwa, lecz z pobożności parafianie śpiewają różaniec. Wysokie Mazowieckie (1874). Jest Bractwo Różańca, zatwierdzone w 1819 r. Posiada ołtarz w kościele, istnieje książka nazwisk, nie posiada funduszy, bracia różańcowi zbierają ofiary w kościele podczas nabożeństwa, śpiewają różaniec, uczestniczą w procesji i przy pochowaniu bliskich zmarłych. *Diecezja płocka*. Białaszewo (1781). Nie ma bractwa, tylko w niedziele i święta śpiewają różaniec. Grajewo (1837). Nie ma, prywatnie gromadzą się w kościele i śpiewają koronkę o Trójcy Świętej. Grajewo (1898). Jest bractwo, niewiadomo kiedy ustanowione, bez funduszy. Większa część para-

¹⁷ ArŁm, I sygn. 474 k. 6, I sygn. 552, I sygn. 587.

¹⁸ ArŁm, I sygn. 143, I sygn. 549.

fian, zwłaszcza kobiety, należą do różnych stowarzyszeń modlitewnych. Lubotyń (1874). Nie ma bractwa, tylko pobożni parafianie zbierają groszowe ofiary na światło w kościele, prowadzą księgę przychodów i wydatków. Miastkowo (1839). Członkowie bractwa śpiewają różaniec i biorą udział w procesji, wybierają oficjałów, troszczą się o ołtarz św. Józefa. Śniadowo (1817). Raz do roku na sesji są wybierane osoby do szczególnych obowiązków brackich, jest książka nazwisk i dochodów, wpływy pochodzą z kwesty po kościele. Wizna (1898). Jest Bractwo Różańcowe, posiada statuty, są wybierani przez głosowanie starsi bractwa, jest książka nazwisk, śpiewają różaniec, według zwyczaju w niedziele zbierają ofiary na świece. Inne stowarzyszenia są zabronione przez rząd, mimo to liczni parafianie zapisują się do nich. *Diecezja wileńska*. Augustów (1839). Jest Bractwo Różańcowe, posiada książkę nazwisk, nie ma ustaw. Augustów (1873). Jest bractwo, w niedziele i święta śpiewają różaniec, biorą udział w procesji, kwestują po kościele, obliczanie pieniędzy pod koniec każdego miesiąca, klucze do skarboxony ma proboszcz i starszy bractwa, w październiku odbywa się nabożeństwo za zmarłych członków i sesja dla wyboru starszych, nowych członków wpisuje się do bractwa różańcowego lub do różańca i szkaplerza. Bargłów (1822). Nie ma bractwa, lud zbiera się w dni niedzielne i świąteczne rano i po południu przed nieszporem, aby śpiewać różaniec. Bartniki (1873). Jest bractwo, nie posiada ustaw, nie ma żadnych urzędników wybranych przez głosowanie, jest książka nazwisk, w niedziele rano śpiewają różaniec a przed nieszporem koronkę o Trójcy. Błogosławieństwo (1873). Nie ma bractwa, osoby upoważnione przed sumą śpiewają różaniec, a po skończonym nabożeństwie pieśni nabożne. Iglówka (1911). Jest „żywy różaniec”. Kaletnik (1873). Jest bractwo, nie posiada funduszy, dobrowolne ofiary obraca na świece do ołtarza i na świece do rąk członków w czasie procesji, nie ma wybieralnego promotora. Suwałki (1839). Bractwo prowadzi książkę nazwisk, wybiera oficjałów, członkowie śpiewają różaniec w każdą niedzielę i święto, towarzyszą w procesji. Wiżajny (1873). Jest prywatne bractwo, ustanowione tylko do posługi w kościele podczas nabożeństw z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. *Diecezja żmudzka*. Poniemoń Fergissa (1823). Jest bractwo tylko z pobożności, śpiewają różaniec, uczestniczą w procesji, w pierwszą niedzielę miesiąca zbierają na mszę w intencji bractwa. Sapieżyszki (1823). Za pieniądze z ofiar kupują światło przy swoim ołtarzu. Słowiki (1804). Jest księga przychodów i rozchodów, nie ma stałych funduszy. Słowiki (1837). W niedziele i święta usługują kościołowi, jest książka nazwisk. Syntowty (1837). Wybierają oficjałów, zbierają ofiary

na światło, śpiewają różaniec, uczestniczą w procesji. Wierzbołów (1873). W niedziele śpiewają różaniec i koronki¹⁹.

USTAWY. Oto ustawy 11 bractw wspomnianych w piśmie biskupa z 1888 r.: 1. Bractwo Różańca Świętego, ustanowione w 1213 r. przez św. Dominika, zatwierdzone w 1478 r. przez papieża Sykstusa IV w 1478 r. *Ustawa*. 1. Do bractwa mogą należeć mężczyźni i kobiety wiary rzymskokatolickiej, którzy mają 12 lat. 2. Mają odmawiać różaniec święty w niedziele i święta a jeżeli obowiązki pozwalają i w dni powszednie przynajmniej jedną część różańca. 3. Obowiązani są zachować przykazania boskie i kościelne oraz innych przestrzegać, aby to samo czynili. 4. W niedziele i święta w kościele śpiewać różaniec. 5. Prowadzić życie bogobojne, pracowite i trzeźwe. 6. Unikać krzywoprzysięstwa, przeklinania i bluźnierstwa. 7. Strzec się pijaństwa i nieczystości. 8. Słuchać i szanować władzę duchowną i świecką, bo one pochodzą od Boga.

2. Bractwo Szkaplerza NMP z góry Karmelu, zwane karmelitańskie, ustanowione i zatwierdzone w 1322 r. przez papieża Jana XXII. *Ustawa*. 1. Osoby obojga płci mogą przyjmować szkaplerz byle katolicy i nie młodsi nad 10 lat. 2. Nosić szkaplerz na sobie we dnie i w nocy, poświęcony przez kapłana. 3. Spełniać pilnie obowiązki swego stanu i uczynki miłosierdzia. 4. Mówić co dzień oficjum lub też godzinki do N. Maryi Panny. Kto by nie umiał czytać, ma odmawiać koronkę NMP lub 7 pacierzy na pamiątkę 7 radości Bogarodzicy Maryi. 5. W środy i soboty nie jadać mięsa. 6. Szanować wszelką zwierzchność i jej słuchać. 7. Zachować czystość odpowiednią do swego stanu.

3. Bractwo Szkaplerza Pocieszenia N.M.Panny, ustanowione i zatwierdzone w 1579 r. przez papieża Grzegorza XIII. *Ustawa*. 1. Do bractwa mogą należeć osoby obojga płci wyznania rzymskokatolickiego, mające skończonych lat 12 wieku. 2. Nosić na sobie szkaplerz poświęcony. 3. Spowiadać się i komunikować dla dostąpienia odpustu zupełnego w niedzielę po św. Augustynie. 4. Co dzień odmawiać koronkę do Matki Boskiej. 5. Usługiwać konającym i modlić się o szczęśliwą śmierć dla nich. 6. Wspierać ubogich i cieszyć strapionych. 7. Ulegać bez narzekania władzom duchownym i świeckim.

4. Bractwo Szkaplerza św. Anny, Matki N.M. Panny, ustanowione i zatwierdzone w 1586 r. przez papieża Sykstusa V. *Ustawa*. 1. Każdy przyjmujący szkaplerz znać powinien dostatecznie naukę wiary katolickiej.

---

¹⁹ ArŁm, Akta wymienionych parafii.

2. W niedziele i święta być na nabożeństwie parafialnym i rozważać Mękę Pańską. 3. W główne święta spowiadać się i komunikować lub nie mogą tego, dać jałmużnę. 4. Unikać pijaństwa, obmowy i innych grzechów gorszących. 5. Nie pozwolić w swej obecności nic mówić przeciwko wszelkiej zwierzchności, lecz zaraz pouczyć i zgromić. 6. Starać się w szczęściu być pokornym a w nieszczęściu cierpliwym. 7. Upominać prowadzących życie gorszące. 8. Nosić na szyi znak bractwa z wyobrażeniem św. Anny.

5. Bractwo Szkaplerza Trójcy Przenajświętszej, ustanowione i zatwierdzone w 1199 r. przez papieża Innocentego III. *Ustawa*. 1. Do bractwa przystępować mogą mężczyźni i kobiety dobrze znający artykuły wiary świętej katolickiej. 2. Czcić imię Trójcy Przenajświętszej. 3. Zawsze a szczególnie na godzinę śmierci polecać się Trójcy Przenajświętszej. 4. Co niedziela zmówić trzy pacierze lub koronkę o Trójcy Przenajświętszej. 5. W niedziele starać się być na nabożeństwie. 6. Unikać grzechów a ćwiczyć się w cnotach. 7. Nosić na szyi szkaplerz z wyobrażeniem Trójcy Przenajświętszej. 8. Modlić się za władze duchowne i świeckie.

6. Bractwo Szkaplerza Najdroższej Krwi Chrystusa, ustanowione i zatwierdzone w 1583 r. przez papieża Grzegorza XIII. *Ustawa*. 1. Bez ograniczenia wieku i płci wszyscy mogą przyjmować bractwo, jednak wymaga się, aby dostatecznie znali prawdy wiary świętej. 2. Noszenia na szyi szkaplerza nie wymaga się. 3. Zaleca się codzienne rozważanie męki Pana Jezusa oraz jego Matki Boskiej Bolesnej. 4. Codziennie odmawiać po pięć pacierzy za dusze w czyśćcu będące, aby one obmyte Krwią Zbawcy mogły co prędzej oglądać światło wiekuiste. 5. Zgoda, miłość i darowanie mają być cechami wszystkich mających szkaplerz. 6. Członkowie bractwa mają odznaczać się poszanowaniem władzy duchownej oraz posłuszeństwem władzy świeckiej.

7. Bractwo Szkaplerza Najświętszego Serca Pana Jezusa, ustanowione i zatwierdzone w 1690 r. przez papieża Aleksandra VIII. *Ustawa*. 1. Wszyscy mogą przyjmować bractwo. 2. Mają nosić szkaplerz z wyobrażeniem Serca Jezusa. 3. Odmawiać codziennie jeden pacierz w celu wynagrodzenia zniewag wyrządzanych codziennie Sercu Pana Jezusa. 4. Prosić sobie szczęśliwą śmierć. 5. Modlić się, aby Bóg zlitował się nad grzesznikami błędzącymi. 6. W piątek po oktawie Bożego Ciała być na nabożeństwie ofiarując takowe za dusze braci i sióstr. 7. Zwierzchność bądź duchowną bądź świecką polecać Najświętszemu Sercu Pana Jezusa.

8. Bractwo Szkaplerza Męki Pana Jezusa, ustanowione i zatwierdzone w 1595 r. przez papieża Klemensa VIII. *Ustawa*. 1. Wstępu do bractwa ni-

komu się nie zabrania się, byle znał dokładnie artykuły wiary świętej a mianowicie tajemnic odkupienia. 2. Codziennie poświęci jakiś czas choćby najkrótszy na rozważanie Męki Pańskiej. 3. Często wzbudzać akty wiary, nadziei i miłości. 4. Zachęcać innych do rozmyślania nad Męką Zbawiciela. 5. W piątek odmawiać pięć pacierzy na pamiątkę konania Pana Jezusa. 6. Prowadzić życie wolne od ciężkich grzechów, gdyż Jezusa dużo kosztowało nasze odkupienie. 7. Bez szemrania znosić obelgi i krzywdy ludzkie. 8. Celować posłuszeństwem wszelkim władzom, gdyż Pan Jezus był posłuszny Ojcu aż do śmierci.

9. Bractwo Szkaplerza św. Franciszka Serafickiego, ustanowione w 1219 r. przez św. Franciszka Serafickiego a zatwierdzone w 1289 r. przez papieża Mikołaja IV. *Ustawa*. 1. Do konfraterni mogą wstępować mężczyźni i kobiety znający dostatecznie artykuły wiary świętej i nie w młodszym wieku nad 14 lat. 2. Mają nosić na szyi szkaplerz z wyobrażeniem św. Franciszka. 3. Obowiązani są naśladować cnoty św. Franciszka, a mianowicie ubóstwo, czystość i posłuszeństwo wszystkim władzom. 4. Mają zachować skromność w jedzeniu i piciu. 5. Każdego dnia obowiązani odmówić officium do Matki Boskiej, a czytać nie umiejący 12 pacierzy. 6. Unikać wzywania imienia bożego na daremno. 7. Być na nabożeństwach parafialnych w niedziele i święta. 8. Jeżeli można, częściej przystępować do spowiedzi i komunii świętej. 9. Mieć opiekę nad chorymi i umierającymi.

10. Bractwo Szkaplerza Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, ustanowione i zatwierdzone w 1671 r. przez papieża Klemensa X. *Ustawa*. 1. Do konfraterni mogą przystępować osoby obojga płci bez różnicy wieku. 2. Codziennie odmawiać koronkę do Niepokalanie Poczętej Maryi. 3. Codziennie gotować się do szczęśliwej śmierci. 4. Prowadzić życie niepokalane. 5. Mieć zawsze czyste serce. 6. Ustawicznie ćwiczyć się w cnotach a mianowicie czystości i posłuszeństwa dla wszelkiej zwierzchności. 7. Być zawsze w stanie łaski. 8. Wyrwać w gorącym nabożeństwie do Maryi Panny aż do śmierci.

11. Bractwo Szkaplerza Siedmiu Bolesci NMPanny, ustanowione i zatwierdzone w 1239 r. przez papieża Grzegorz IX. *Ustawa*. 1. Do bractwa mogą należeć mężczyźni i niewiasty każdego wieku i stanu byle dokładnie znali tajemnice odkupienia. 2. Obowiązani są każdego dnia a mianowicie piątkami poświęcić choć krótki czas na rozpamiętywanie Męki Pana Jezusa i Jego Matki Bolesnej. 3. Nosić na szyi szkaplerz z wyobrażeniem Matki Bolesnej. 4. Odmawiać codzienne siedem pacierzy na pamiątkę siedmiu boleści Maryi. 5. Odmawiać raz w tygodniu koronkę do siedmiu Bolesci

Maryi. 6. W piątek przed niedzielą kwietną i w trzecią niedzielę września spowiadać się i komunikować dla dostąpienia odpustu zupełnego. 7. Znosić obelgi i ćwiczyć się w posłuszeństwie. 8. Wytrwać we współbolewaniu z Maryją u stóp Krzyża aż do śmierci²⁰.

ILOŚĆ BRACTW. W diecezji sejneńskiej kilkakrotnie dawano wykazy bractw. Z 1824 r. zachowały się spisy bractw dekanatów: augustowskiego, kalwaryjskiego, mariampolskiego i sapieżyńskiego, z 1833 r. dekanatów: augustowskiego, łódzkiego, olwického i sapieżyńskiego, z 1834 r. dekanatów: augustowskiego, kalwaryjskiego, łódzkiego, mariampolskiego, olwického i sapieżyńskiego. W 1834 r. w 66 parafiach były następujące bractwa (w każdej parafii po jednym bractwie): Różańca Świętego 19, Szkaplerza NMP 12, Trójcy Przenajświętszej 7, św. Anny 5, Opatrzności Boskiej 4, Serca Jezusa i Imienia NMP po 3, św. Barbary 2, a po jednym bractwie: Michała Archanioła, Opieki NMP, Pocieszenia NMP, Aniołów Stróżów, św. Krzyża, Niepokalanego Poczęcia NMP, Maryi Łaskawej, Matki Boskiej Bolesnej, Przemienienia Pańskiego, św. Izydora Oracza, św. Jana Nepomucena²¹. Ale w większości parafii było więcej bractw niż jedno. W 1818 r. w parafii Kieturwłoki pięć: z odpustami zupełnymi – św. Barbary i w drugą niedzielę adwentu, z odpustami częściowymi – św. Stanisława biskupa, św. Wawrzyńca, św. Mateusza. W 1888 r. w parafii Dąbrówka Kościelna sześć: Szkaplerza Trójcy Przenajświętszej, Szkaplerza NMP z Góry Karmel, Szkaplerza Niepokalanego Poczęcia NMP, Szkaplerza Męki Pana Jezusa, Szkaplerza Najświętszego Serca Pana Jezusa, Różańca Świętego. W 1888 r. w dekanacie mariampolskim w parafiach: Balwierzyszki, Gudele i Preny po 11, Wejwery 8, Godlewo i Płutyszki po 7 bractw²². W tymże roku najwięcej bractw było w dekanacie mariampolskim 99, następnie we władysławowskim 75, wysokomazowieckim 53, wilkowowskim 51, kolneńskim 36, kalwaryjskim 35, sejneńskim 31, szczuczynskim 30, suwalskim 27, augustowskim 25, łomżyńskim 20. W 1888 r. w diecezji sejneńskiej było w sumie około 480 bractw. Najbardziej popularne posiadały znaczną liczbę członków. W parafii Bargłów do Bractwa Różańcowego zapisywało się do 185 osób rocznie, a do Bractwa Szkaplerza jeszcze więcej. W parafii Wąsosz (sanktuarium) do Szkaplerza w niektórych latach wpisywało się

---

²⁰ ArŁm, II sygn. 71 k. 135-139, I sygn. 67 k. 1-13, II sygn. 309 k. 204-232, II sygn. 309 k. 203 są „Ustawy bractw rzymskokatolickich”, druk, dla 15 bractw. Treść (punkty) nie zawsze pokrywają się z podanymi wyżej 11 bractwami.

²¹ ArŁm, II sygn. 308 k. 1-35, 61-63.

²² ArŁm, I sygn. 188, I sygn. 67 k. 1-13, II sygn. 308 k. 204.

ponad 400 osób. Proboszcz z Przerośli zaznaczył, że do bractwa w jego parafii byli zapisywani ludzie z innych parafii. W 1834 r. w Łomży było „liczne bractwo”²³.

W poprzednich latach wymieniano w parafiach w zasadzie jedno bractwo, w 1888 r. po kilka. Dlaczego? Okazało się ze sprawozdań, pisał dziekan do biskupa, że w parafiach dekanatu kolneńskiego nie było i nie ma stałych dokumentów i specjalnych ustaw dla istniejących bractw. Dlatego duchowieństwo przy sprawozdaniu wahało się, jak napisać. Bractwa istnieją w oparciu o pozwolenia przełożonych klasztorów, a nie na mocy dokumentu biskupiego. Klasztory te nie istnieją, ustało więc dane pozwolenie. Skoro obecnie biskup pozwala duchowieństwu poświęcać szkaplerze i inne znaki religijne, księża wpisują członków. Dlatego przy każdym kościele istnieje jeśli nie jedno, to kilka bractw religijnych. Podobnie dziekan augustowski zaznaczył, że przy wszystkich kościołach bractwa istniały, ale wcześniej nie posiadały prawnie zatwierdzonych ustaw²⁴.

ZADANIA BRACHTW. W 1824 r. proboszcz parafii Bartniki pisał, że bractwo prawnie nie istnieje. Ludzie gromadzą się na procesje, niektórzy mężczyźni według zwyczaju zakładają komże. Proboszcz parafii Kieturwłoki - nazywa się to bractwem jedynie ze względu na posługę kościelną w czasie procesji. Proboszcz z Augustowa – bractwo jest pomocą do śpiewania na chwałę Bożą, do asysty przy procesji i na pogrzebach²⁵. W 1839 r. biskup Straszyński, pytany o bractwa, odpowiedział komisji rządowej, że w diecezji sejneńskiej nie ma żadnej konfraterni lub instytucji z oddzielnymi funduszami, nie ma zakładów miłosiernych lub dobroczynnych, nie ma bractw, które miały by ustawy zasługujące na szczególną uwagę. Przy każdym prawie kościele ludzie śpiewają różaniec, koronkę o Najświętszej Maryi Pannie, koronkę o św. Trójcy. Asystują publicznym procesjom ze świecami, jeśli je mają. Bardziej ze zwyczaju niż z istoty rzeczy owe zgromadzenia przybierają nazwę bractw²⁶.

O istnieniu bractwa przy danym kościele świadczyło więc wspólne śpiewanie różańca i udział ze świecami w procesji. Co do pierwszego, to śpiewanie różańca wchodziło do ogólnego porządku nabożeństw niedzielnych w parafiach byłej diecezji łuckiej, płockiej, wileńskiej i żmudzkiej. Ujedno-

---

²³ W. JEMIELITY, Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872, Lublin 1972, s. 280. ArŁm, II sygn. 74 k. 24, I sygn. 259 k. 3.

²⁴ ArŁm, II sygn. 309 k. 1 i następne, k. 77, 142.

²⁵ ArŁm, I sygn. 24, II sygn. 308 k. 1.

²⁶ ArŁm, II sygn. 309 k. 9.

licając porządek nabożeństw niedzielnych dla całej diecezji, w 1818 r. biskup Gołaszewski pisał: „po jutrzni należy śpiewać różaniec lub godzin-ki”, 1837 r. bp Straszynski: „po pierwszej mszy bractwo śpiewa różaniec”, w 1872 r. bp Wierzbowski: „po godzinkach śpiewać różaniec lub koronkę”, w 1898 r. cały porządek niedzielny był następujący: różaniec, pacierz, suma, suplikacje, kazanie, chrzty, wypominki, po południu nieszpory²⁷. Jeszcze przed II wojną światową, a i po niej, zwłaszcza w parafiach wiejskich mężczyźni i kobiety wspólnie śpiewali różaniec.

Głównym celem każdego bractwa była wspólna modlitwa. W statutach poszczególnych bractw ustalano dla członków także inne zadania, w odniesieniu do samych siebie i do bliźnich: trzeźwość, skromność, pracowitość, odwiedzanie chorych, grzebanie zmarłych, posłuszeństwo władzy kościelnej i świeckiej itd. W lepiej zorganizowanych bractwach wybierano starszego bractwa i jego pomocników. Członkowie bractwa nazywali siebie braćmi i siostrami, co umacniało między nimi więź, zbliżało do siebie biedniejszych i bogatszych, zespalało ludność danej parafii, a pośrednio i sąsiednich parafii, gdy tam istniało bractwo o tej samej nazwie. Obok modlitewnej, ważna była społeczna rola bractw.

FUNDUSZE. W formularzach wizytacji biskupiej znajdowało się pytanie o fundusze bractwa. Oto odpowiedzi z 1824 r. w dekanacie olwickim: parafia Bartniki - nie ma składek i skarby, Kieturwłoki, Grażyski, Lubowo i Wisztyniec - nie ma funduszy i składek, Pojewoń - jest skarbona przy ołtarzu, kielich, ornat, krzyż, dzwonki, lichtarze, ołtarzyki do procesji. W innym dekanacie, w parafii Krasne bractwo dawniej sprawiło ze swoich funduszy: mały organ, monstrancję, puszkę, ornaty, kapy, alby, chorągwie, proporce, boczne ołtarze²⁸. W 1840 r. członkowie bractwa parafii Lubowo dostarczali na cały rok światło do wielkiego ołtarza i do ołtarza Matki Boskiej Szkaplerznej, odnowili kaplicę, dbali o inne potrzeby kościoła. Tylko niektóre bractwa nadal posiadały fundusze. W 1834 r. w parafii Gryszakabuda ze skarby bractwa skradziono 240 zł. W 1865 r. w parafii Wąsewo istniało liczne i zamożne bractwo (sanktuarium maryjne). W tymże roku w parafii Myszyniec bractwo Najświętszej Maryi Panny, istniejące od niedawna, chciało korzystać z funduszy bractwa Świętej Trójcy; toczył się proces²⁹.

²⁷ W. JEMIELITY, *Porządek nabożeństw niedzielnych w diecezji wigierskiej i augustowskiej czyli sejneńskiej*, *Studia Teologiczne* 1(1983)221-237.

²⁸ ArŁm, I sygn. 24, I sygn. 219.

²⁹ ArŁm, I sygn. 323 k.1, I sygn. 570, II sygn. 479 k. 195.

BRACTWA WSTRZEMIEŻLIWOŚCI. Nazwą bractwa lub stowarzyszenia trzeźwości określano ruch na rzecz ograniczenia picia alkoholu. Ta nazwa była zrozumiała dla ogółu ludzi i mieściła się w porządku prawnym, dlatego Kościół starał się grupom ludzi wstrzemięźliwych nadać sprawdzone formy organizacyjne w postaci bractw³⁰. 11/23 10 1844 r. komisja rządowa spraw wewnętrznych i duchownych stwierdziła, że niektórzy duchowni przekroczyli swoje uprawnienia względem ograniczania pijaństwa. Zamiast skłaniać ludzi do powstrzymania się od rozpowszechnionego w kraju nałogu, wymagają składania pod przysięgą ślubów wstrzemięźliwości; zamiast przekonywania sięgnęli po środki przymusu. Namiestnik Królestwa zakazał podobnych działań w powściągnięciu pijaństwa. To należy do rządu, który już podjął odpowiednie kroki i przewiduje dalsze. Niech biskup niezwłocznie wyda duchowieństwu stosowne polecenie i o skutkach polecenia powiadomi komisję rządową. 19/31 10 1844 r. komisja rządowa poleciła odebrać z rąk duchowieństwa księgi z podpisami osób i unieważnić śluby wstrzemięźliwości. 16/28 11 1844 r. komisja rządowa powołała się na poprzednie pisma i zażądała od biskupa w ciągu dziesięciu dni odpowiedzi, czy w jego diecezji duchowni przyjmowali śluby wstrzemięźliwości, a jeśli tak, czy biskup polecił zwalniać ze ślubów i nadesłać sobie księgi z podpisami osób, które uczyniły zobowiązania. 25 11/ 9 12 1844 r. komisja rządowa znów podała, że duchowni wpisują osoby do księgi wstrzemięźliwości, co świadczy o nieposłuszeństwie wobec istniejących przepisów i rozporządzeń. Opierając się na poleceniu namiestnika Królestwa z 17/29 11 tego roku, komisja rządowa zobowiązała biskupów do powstrzymania duchownych od wszelkich działań w tym względzie, a to pod zagrożeniem karami. 9 12 tego roku biskup Straszyński powiadomił komisję rządową, że w jego diecezji żaden z duchownych nie założył towarzystwa wstrzemięźliwości i nie odbierał przysięgi. 21 08/ 2 09 1857 r. komisja rządowa stwierdziła, że w diecezji płockiej, a szczególnie w dekanatach lipnowskim, mławskim, ostrołęckim, płockim i przasnyskim wielu mieszkańców przyłączyło się do stowarzyszenia czyli bractwa trzeźwości. W parafiach Kadzidło i Myszyniec około osiem tysięcy osób, w tym dzieci od lat dwunastu, wyrzekło się picia trunków rozpalających. W parafii Kadzidło wikariusz groził odmową posług religijnych tym, którzy będą nadal pić wódkę. Komisja rządowa pisała dalej, że duchowieństwo żąda podnoszenia w górę palców ręki, jak to

---

³⁰ ArŁm, II sygn. 496 k. 148 - 152, 163, 170; II sygn. 497 k. 307.

ma miejsce przy wykonywaniu przysięgi, następnie w kościele bądź na plebanii zapisuje imiona i nazwiska do księgi. Niech biskup tego zabroni³¹.

TOWARZYSTWA TAJNE. W 1888 r. generał gubernator warszawski zapowiedział, że kto nie wykaże istniejących bractw a będzie do nich przyjmował, zostanie ukarany jak za rozpowszechnianie towarzystw tajnych, zabronionych przez rząd. Do 28 grudnia tego roku dziekani mieli nadesłać spis wszystkich bractw, w przeciwnym razie rząd mógł zawiesić istnienie bractw w poszczególnych dekanatach³². O towarzystwach tajnych było głośno na początku stulecia. 6 11 1821 r. namiestnik Królestwa, generał Józef Zajączek podał do wiadomości: Art. 1. Wszelkie stowarzyszenia tajne, mające jakikolwiek cel, są zakazane w Królestwie Polskim. Art. 2. Za tajne uważa się każde towarzystwo, które zostało zawiązane bez wyraźnego pozwolenia rządowego. Art. 3. Nie wolno również należeć do towarzystw zagranicznych, jeżeli to towarzystwo w tamtym kraju jest zakazane lub jeżeli ma jakiś cel polityczny. Art. 4. Za towarzystwa zakazane nie są uważane spółki lub stowarzyszenia handlowe. Art. 5. Każdy urzędnik, zwierzchnik uniwersytetu, kierownik szkoły lub innej instytucji publicznej za niedopełnienie w tej sprawie może stracić urząd lub posadę oraz ponieść karę określoną kodeksem prawa³³. Osoby duchowne, podobnie jak urzędnicy, składali na piśmie następującą deklarację: „Ja niżej podpisany dopełniając wysokiego rozkazu księcia namiestnika Królestwa Polskiego z 13 05 1822 r. oświadczam i zaręczam, że do żadnego tajemnego towarzystwa lub jakiegokolwiek polityczny cel mającego związku ani w kraju, ani za granicą nie należałem i nadal do żadnego należeć nie będę”. Wszyscy kapłani diecezji sejneńskiej złożyli taką deklarację³⁴. W 1856 r. znów przywołano określenie „towarzystwa”. Car pozwolił wrócić kilku kapłanom, którzy „z powodu należenia do towarzystw w złych zamiarach zawiązanych po rokoszach” byli zesłani do guberni rosyjskich³⁵. Nazwę „towarzystwa tajne” zapewne nie odnieszono wówczas do organizacji religijnych, jakimi były bractwa. Dlaczego w 1888 r. przypomniano to groźne określenie w odniesieniu do bractw?

---

³¹ ArŁm, II sygn. 83 k. 113 - 115.

³² ArŁm, II sygn. 68 k. 110, II sygn. 71 k. 134.

³³ ArŁm, II sygn. 479 k. 96, II sygn. 520 k. 2, 4, 9.

³⁴ ArŁm, II sygn. 82 k. 63, II sygn. 479 k. 109, II sygn. 520 k. 4, 29, 45, 5461, 63

³⁵ ArŁm, II sygn. 520 k. 77-82.

3. Aneks

W poprzednich stuleciach bractwa miały większe znaczenie, były lepiej zorganizowane i bardziej zabezpieczone pod względem materialnym; przynajmniej w niektórych parafiach. Oto przykład z parafii Jelonki (1693 r. statut i regulamin) i z parafii Sokoły (1732 r. wybór starszych).

Statut i regulamin bractwa św. Anny w Jelonkach

Erekcja. Art. 1. Bractwo św. Anny przy kościele parafialnym w Jelonkach jest kanonicznie erygowane na mocy dekretu Archikonfraterni Warszawskiej z dnia 22 września 1693 r. z konwentu Braci Mniejszych Obserwantów i admisji biskupa płockiego Załuskiego z dnia 6 lipca 1695 r. i nosi tytuł „Bractwo św. Anny w Jelonkach”. Art. 2. Bractwo w Jelonkach stanowi osobę prawną ze wszystkimi prawami, jako takiej, przysługującymi. Kieruje się w swych czynnościach niniejszym Statutem i zgodnie z prawem kanonicznym. *Cel.* Art. 3. Celem Bractwa jest: pomnożenie chwały Bożej, zbawienie dusz, pożytek bliźnich oraz wspólna modlitwa. Art. 4. W szczególności Bractwom mają dążyć do rozszerzenia czci Bożej i dobra Kościoła św.; sami mają zachować najściślej przykazania boże i kościelne, znać zasady wiary św. katolickiej i stawać w jej obronie, przystępować często do sakramentów św., zamięlować modlitwę, zwłaszcza różaniec św., ćwiczyć się w cnotach, unikać złego; w stosunkach z bliźnimi zachować mają czystą miłość, krzewić praktyczne dobro, a zapobiegać wszelkiemu złemu. Art. 5. Bractwo ma w obowiązku utrzymywać światło kościelne, dbać o potrzeby kościoła i jego ozdobę oraz czynić w nim różne posługi. Art. 6. Bractwom powinni być na nabożeństwach brackich i uroczystych kościelnych a także na sesjach brackich, i wpłacać regularnie składki roczne. *Członkowie.* Art. 7. Do bractwa mogą należeć wierni katolicy praktykujący, wzorowego życia. Art. 8. Kandydata, po zbadaniu, przyjmuje ks. Promotor Bractwa, wpisuje nazwisko i imię do księgi Brackiej. Przyjęci noszą miano „Braci i Siostr”. Art. 9. Członek może wystąpić z bractwa, o czym ma zawiadomić ks. Promotora. Usuniętym być może przez ks. Promotora, gdy nie stosuje się do Statutu Bractwa. Wykreślony traci wszelkie prawa do bractwa. Art. 10. Bracia i Siostry sumiennie mają spełniać obowiązki swego stanu i zawodu, być wzorem życia czynnie religijnego i postępować jak w art. 4. i 6. powiedziano. *Przywileje.* Art. 11. Należący do bractwa korzystają z licznych odpustów i łask nadanych bractwu i uczestniczą we wszystkich wspólnych dobrach bractwa. Art. 12. Bractwo ma swój ołtarz z obrazem św.

Anny, może posiadać swoją chorągiew i występować uroczyście w czasie nabożeństw. Art. 13. Bractwo urządza przynajmniej cztery razy nabożeństwa w roku na intencję Braci i Sióstr; i głosi się za zmarłych członków wypominek roczny. Art. 14. Na pogrzeby Braci i Sióstr udziela się bezpłatnie do domu około funta świec, dwanaście przy katafalku i utensylia; a za zmarłych biednych swych członków bractwo zakupuje nabożeństwo pogrzebowe, gdy oni opłacali regularnie składki roczne. *Zarząd i urzędy.* Art. 15. Zarząd bractwa stanowią: ks. promotor i brat starszy; oni reprezentują bractwo i występują we wszystkich czynnościach prawnych i urzędowych. Art. 16. Naczelnym przełożonym i kierownikiem bractwa jest każdy proboszcz parafii Jelonki, i nosi miano „Księdza Promotora”. Pod jego też nadzorem znajduje się kasa i księgi brackie. Ksiądz promotor sam naznacza swego zastępcę, który prawomocnie działa we wszystkim. Art. 17. Corocznie, zwykle na sesji jesiennej, przez bractwanych wybierani są lub potwierdzani dawni do zarządu i urzędu: brat starszy, jego zastępca, i ich pomocnicy, a zatwierdzani przez księdza promotora. Wśród nich „Brat Starszy” w porozumieniu z księdzem promotorem zarządza sprawami i majątkiem bractwa stosownie do decyzji ogólnych zebrań i zwyczaju, i on jest odpowiedzialny za całość inwentarza brackiego. Pomaga mu i zastępuje go „Brat Zastępca Starszego”. Nadto są wybierani do różnych spraw i czynności „Bracia i Siostry Pomocnicy” w liczbie potrzebnej, jak: do zbierania ofiar, pilnowania porządku, rozdawania światła, przewodniczenia w ogólnym śpiewie, noszenia utensyliów itp. Pełniącym sprawy i czynności pomaga zawsze miejscowy organista. Ksiądz promotor może zawieszzać w czynnościach osoby zarządu i urzędów, o czym wyjaśni na sesji brackiej. *Fundusze.* Art. 18. Bractwo św. Anny w Jelonkach, będąc jednostką prawną, może posiadać swój własny majątek ruchomy i nieruchomy, nabywać go i nim dowolnie rozporządzać. Art. 19. Dochody bractwa między innymi stanowią: składki wpisowe, roczne, ofiary zbierane w kościele, opłaty za użycie światła i utensyliów brackich, darowizny i zyski w celach bractwa. Art. 20. Rozchody bractwa między innymi stanowią: na światło, oliwę, wino, oleje, kadzidło, bieliznę i utensylia kościelne, książki, nabożeństwa brackie, wypominki, ofiary i różne potrzeby bractwa i kościoła zgodne z celem i zadaniem bractwa. Art. 21. Każdy dochód i rozchód ma być sprawdzony przez dwóch członków i zaraz zapisany do księgi kasowej brackiej. Dla podręcznego przechowywania pieniędzy służyć ma odpowiednia skrzynka kasy, zamykana na dwa zamki, od których klucz jeden ma być u księdza promotora a drugi u brata starszego lub kasjera. *Sesje brackie.* Art. 22. Sesje czyli

zgromadzenia ogólne odbywają się po każdym nabożeństwie kwartalnym. Roczna sesja bywa na jesieni, nadzwyczajne sesje mogą się odbywać w każdym czasie. O nabożeństwie brackim i sesji brackiej ogłasza się z ambony, i tak zapowiedziana sesja bezwzględnie jest prawomocna. Zgromadzeni bractwani na sesji decydują o wszelkich sprawach brackich, a postanowienia ich są ostateczne. Przewodniczy na sesjach ksiądz promotor lub jego zastępca. Uchwały i decyzje zapadają zwykłą większością głosów obecnych.

Art. 23. Celem sesji jest zastanowienie się, czy są wypełniane cele i zadania bractwa i ten statut, pokierowanie i umocnienie w drodze doskonałości, przyjmowanie nowych członków i wykreślanie nabytych, sprawdzenie rachunków, załatwienie wszelkich interesów i spraw, wreszcie opłata składki rocznej.

Art. 24. Z sesji odbytej spisuje się protokół czynności i podpisuje do przewodniczący. Zatwierdza uchwały sesyjne ksiądz promotor lub odracza je do rozpatrzenia na następnych sesjach.

Zamknięcie. Art. 25. Gdyby kiedykolwiek tutejsze bractwo miało przestać istnieć, to pozostały majątek może być obracany jedynie na potrzeby kościoła zgodnie z duchem niniejszego statutu, i to w takiej formie, iż gdyby podobne bractwo było tu wznowione, to główny majątek takowemu z powrotem ma przypaść. Amen.

Przywileje, odpusty i łaski, wyrażone w dekreście erekcyjnym. W kościele w Jelonkach odprawiane być mają: Msze św. brackie w każdy wtorek, Msza św. za zmarłych w pierwszą środę każdego miesiąca. A w sześć dni w roku, mianowicie: w dzień św. Anny, dedykacji kościoła, w którykolwiek wtorek po dniach kwartalnych, w dzień św. Joachima i w Boże Ciało nabożeństwa z wystawieniem Najświętszego Sakramentu (od I do II nieszpórów włącznie) i z procesjami. Wszyscy, którzy się zapiszą do tego bractwa, w dzień wpisania się i raz w życiu mogą przez wybranego przez siebie aprobowanego spowiednika być rozgrzeszeni od najcięższych grzechów, chociażby rezerwowanych Stolicy Apostolskiej. Zapisani do bractwa mają uczestnictwo we wszystkich Najświętszych Ofiarach, które się sprawują po wszystkich kościołach całego świata, gdzie takie bractwa istnieją. Nawiedzając kościół, gdzie to bractwo założone, gdy tam odmówią 5 ojcie nasz, 5 zdrowaś za papieża, o podwyższenie Kościoła i o wykorzenie herezji, dostąpią wszystkich odpustów, stacji i łask duchownych, jakie na każdy dzień we wszystkich kościołach Rzymu dostąpić można. W dzień św. Anny zarówno bracia i siostry, jak i wszyscy wierni pokutujący, spowiadający się i posileni komunią św., gdy nawiedzą kościół, gdzie to bractwo zaprowadzone, od I nieszpórów aż do zachodu słońca w dzień św. Anny, i tam się pomodlą w intencji papieża (jak wyżej powiedziano) dostąpią odpustu zupełnego. Ilekol-

wiek razy będą na Mszy św. odprawianej w którykolwiek wtorek w intencji bractwa, albo na Mszy św., która za zmarłych tegoż bractwa zwykła być śpiewana, dostąpią 300 dni odpustu, także: gdy nawrócą heretyka, gdy kogoś do dobrej śmierci przysposobią, gdy poskromią bluźniercę oraz ilekroć razy uczynią rachunek sumienia. Kiedy uczestniczą na procesji w pewnych dniach według statutu bractwa odprawianej z Najświętszym Sakramentem i w ten dzień będą u spowiedzi i komunii św. dostąpią odpustu zupełnego, którzy by zaś nie byli u spowiedzi – 30 lat, a którzy nie zapisani do bractwa – 15 lat odpustu. W godzinę śmierci gdy choć sercem, skoro nie mogli by ustami, wyrażą imię Jezus, dostąpią odpustu zupełnego w formie jubileuszu. Nadto we wszystkich odpustach, łaskach, dobrach duchownych już udzielonych lub jakie by w przyszłości mogły być nadane arcybractwu i podobnym bractwom, tutejsze bractwo ma uczestnictwo, łącznie też i w modłach czterdziestogodzinnych na kształt stacji miasta Rzymu. Gdy wreszcie ze statutu wypływa, aby każdy z bractwanych był wpisany do Różańca świętego, tedy prócz powyższych dóbr duchownych, bracia i siostry dostępować mogą licznych odpustów i łask udzielonych Bractwu Różańcowemu. *Modlitwa przed sesją.* W imię Ojca i Syna i Ducha św. Przyjdź Duchu św. i napełnij serca wiernych swoich, i zapał w nich ogień miłości swojej. Módlmy się: Boże, któryś udzielił tej łaski Annie świętej, ażeby była matką Rodzicielki Jednorodzonego Syna Twego, spraw miłościwie, abyśmy ją wspominając, opieki doznali. Myśli nasze, prosimy Cię, Panie, światłem światłości niebieskiej oświeć, abyśmy poznali, co czynić mamy, a co dobre jest, sprawowali. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen. *Modlitwa po sesji.* Kyrie elejson, Chryste elejson. Kyrie elejson. Módlmy się: Użycz nam, prosimy Cię, Panie, pomocy łaski Twojej, abyśmy, co za Twym pośrednictwem czynić poznali, za Twą pomocą wykonać mogli. Składamy Ci dzięki, Wszechmogący Boże, za wszystkie dobrodziejstwa Twoje, który żyjesz i królujesz na wieki wieków. Amen. (Modlitwa za zmarłych braci i siostr). *Sposób przyjmowania do bractwa.* (Modlitwa po łacinie). Kapłan zapytuje: Czy chcecie należeć do tutejszego bractwa św. Anny? Czy przyrzekacie spełniać wszystkie obowiązki, które stąd na was ciążyć będą? Mówcie tedy za mną: „Oto ja przed Bogiem Wszechmogącym, św. Anną i Kościołem Bożym postanawiam należeć do Bractwa św. Anny przy kościele tutejszym, i przyrzekam spełniać akuratnie obowiązki ciężące na należącym do tego Bractwa, stosować się będę do jego statutu i rozporządzeń przełożonych. Ciebie zaś św. Anno, matko Bożej Rodzicielki, biorę za szczególną Orędowniczkę, i proszę weź mnie pod swoją opiekę i zaprowadź do zbawienia wiecznego.

Amen. Kapłan mówi: Powagą Boga Wszchemogącego, władzą, jaką posiadam, przyjmuję i zapisuję was do Bractwa św. Anny, i czynię was uczestnikami wszystkich łask, odpustów, przywilejów i dóbr duchownych tegoż Bractwa. W imię Ojca i Syna i Ducha św. Amen. Kapłan poświęca przyjętych wodą święconą, podaje krzyż do pocałowania, nazwiska i imiona wpisuje do księgi brackiej³⁶.

Wybór starszych bractwa w Sokołach

ORDO BRACTWA RÓŻAŃCA NMP NIEPOKALANIE POCZĘTEJ z 16 06 1732 w Sokołach. Wybór do obowiązków w bractwie. *Protectores*: Illustrissimus Jan Branicki i jego żona, magnificus – 5 nazwisk. *Benefactores*: illustrissimus 1, magnificus 2, nobilis 1. *Benefactrices*: magnifica 3, generosa 9. *Promotores*: nobilis 3, organista 1. *Marszałkowie*: generosus 3, famatus 1. *Vexilliferri* (do noszenia sztandaru, chorągwi, rzeczy): nobilis 1, famatus 2, laboriosus 1. *Vexilliferae*: generosa 3, bez tytułu 1. *Portatrices* (do noszenia, dźwigania): nobiles 5. *Eleemosinarius* (jałmużnik): nobilis 3, bez tytułu 1. *Jałmużniczki*: nobilis 3, bez tytułu 2 osoby³⁷.

CHURCH CONFRATERNITIES IN SEJNY DIOCESE

SUMMARY

Church Confraternities existed in each parish of Sejny Diocese, sometimes even more than one. They did not have a legal status, properties nor superiors out of choice. Common singing of their beads or chaplets as well as taking part in processions with candles proved that such confraternities existed in the particular church. Legal Acts of the dozen or so confraternities existing in Sejny Diocese drew attention to religious lifestyle of their members, underlined obedience to ecclesiastical and secular authorities. The confraternities' members used to wear scapulars as the badge of a particular confraternity, called themselves brothers and sisters. Thanks to the organization form, confraternities formed public opinion, they had considerable influence in their environment. However, they were not as important as they used to be in previous centuries, since they had been deprived of their property and restricted by secular regulations.

---

³⁶ ArŁm, I sygn. 171 k. 137.

³⁷ ArŁm, I sygn. 502 k. 477.